

»Bitter medicin«. Maleri af Carl Bloch, 1884.

Malurt hjalp mod barselskvinders kvalme og anvendtes i en række tilfælde mod smerter i mave og bryst. Barselsscene malet af Lorenz Frölich.

27). Malurtsaft og klintemel lagt på navlen og maven skal dræbe børns orm; planten indgår i andre råd for indvoldsorm (54).

Malurt er bestanddel af klyster for nyresten (o. 1720; 55), malurt alene eller med salatfrø i eddikeafkog nævnes mod blæreslaphed (56), kan man ikke lade sin urin, skal man drikke malurtvand (NJylland; 57) og for stensmerter et øl (o. 1720) eller brændevinsudtræk (58), der også hjælper mod ondt i brystet (59) og giver en gigt-snaps (60), malurt er komponent i et afkog for gigt (o. 1820; 61). Stød og smerter i lemmer gnides med malurtbrændevin (VJylland o. 1900; 62), på smertende mave og bryst lægges malurt kogt med krusemynte i brændevin (SVJylland o. 1900; 63), klog kone på ØMøn behandlede lændesmerter med malurt og afsiet humle (64). For værk drikkes malurt, krudt, svovl og agermåne kogt i øl (65), på brystkuder lægges et grødomslag med bl.a. malurt i rugmel (66).

Et middel for astma er malurtbrændevin (SVJylland o. 1890; 67), eller man skal drikke et afkog, evt. tilsat peberrod (68). En te af bladene hjælper mod kighoste og lungebetændelse (Slesvig; 69). Malurt indgår i et brændevinsudtræk for kolden = malaria (70), mod denne sygdom anbefores 1807: saften indtaget med sukker, med nelike (Dianthus) i vin, en sveddrivende drik med bl.a. malurt og at drikke malurtvin til man er beruset (71).

Mod hikke lægges tør malurt, kommen, hirse og salt på maven (1769; 72). Malurtknopper m.m. sat på brændevin hjælper mod barselskvinders kvalme (73), en malurtdram tilsat stærk kaffe letter efterbyrdens afgang (SVJylland o. 1880-1900; 74).

Der kom malurt i »krydderposen« og fordelende omslag, der lagdes over smertende lænd, tand m.m. (75), en klud vædet med malurtvand bindes om hovedet mod hoved-, tand- og ørepine

(29), afkog indgår i råd mod »susen for ørene« (34). Mod tandpine: på eller ved tanden anbringes malurtrod, denne kogt med hvidløg eller med rude og alun i eddike (1619ff). Strandmalurt og kulsukker kogt med smør og tilsat hjortetælle, røg fra brændende malurt, damp fra vandafkog ledes mod tanden (1619ff) (76). Skylning med te af malurt, rude, hvidløg og salt fjerner mundens og tændernes slim (1600-t; 77).

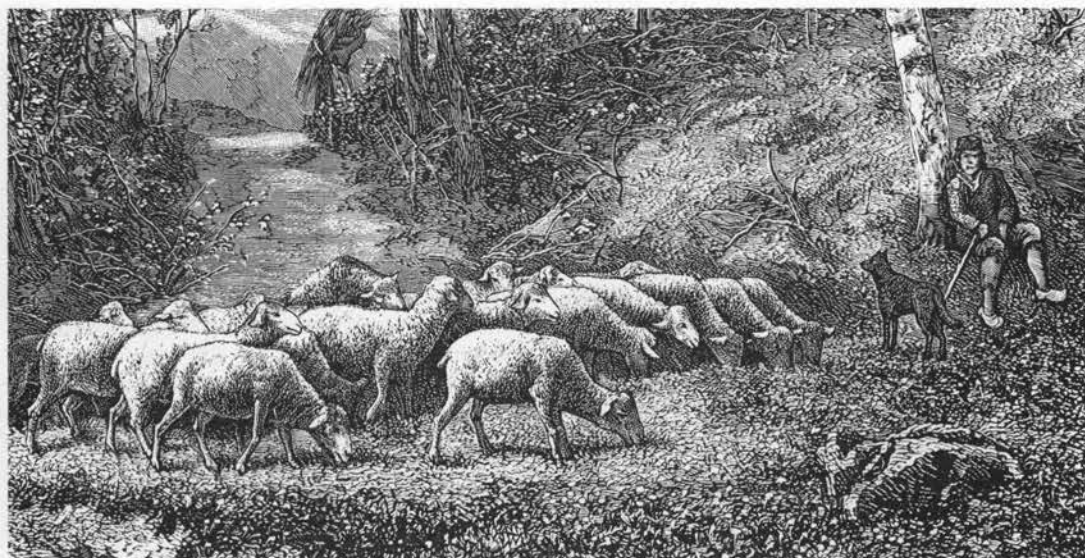
Malurt er bestanddel af en jysk bondes sårplaster o. 1660 (78). Vandafkog drikkes for hævede ben (1785; 79), vin-, eddike- eller havvandsafkog lægges som omslag på hævelser, det værner mod koldbrand (1856; 53). Malurtte og -snaps er på Bornholm drukket for bylder (12). Klog mand (d. 1624) i Jersted ved Ribe lagde på ben- og armbrud en salve af strandmalurt og kulsukker (i forholdet 4:1) kogt med smør og tilsat voks m.m. (80). Ringorm røges med malurt lagt på fyrfads gløder (o. 1750) og gnides med hyldebark, malurt og svovl kogt i gl. øl (81), stedet pålægges knust malurt i eddike (82). Hæmorroider dampbades over afkog (22), svage øjne bades med brændevinsudtræk af malurtfrø (begyndelsen 1800-t; 82), forgiftning pålægges te af malurt, kamilleblomster, dild og salvie (83). Falder håret af, vaskes hovedbunden med malurtte (34).

»Hyrderne giver deres fæ og får tør malurt stødt til pulver med salt at slikke«, af daglig er-

farung véd de, at planten læger »alle indvortes bræk og brist«, stiller smerter og uddriver al uhumskhed (1546; 84). Et universalmiddel mod kvægets sygdomme gives i malurtafkog (85). Man samler store mængder malurt til brug om vinteren, når køer og heste får kolik (SSlesvig; 86). Malurt bruges meget, når dyrene har dårlig mave, og kan man ikke få smør af fløden, får køerne malurtte (jyske hedegne; 87), teen hjælper mod fårs og køers fordøjelsesbesvær (Røsnæs; 88), pulveriseret malurt og rejnfan kogt i vand gives får mod indvoldsorm (89).

Hest med ukendt sygdom indgives eddikeafkog af malurt og hvidløg (1785; 79). Malurt skåret med hakkelsen er godt for dens tænder og mave (Odsherred o. 1860; 90), og giver man om foråret hestene malurt med salt, trækker de godt; forfangen hest røges med malurt og hønsemøg (91). Malurtknopper nævnes blandt råd for hestens kværke og indgår i klog mands middel mod kulder (begyndelsen 1800-t; 92). For krop indgives dekokt af malurt og kransburre, mod kolik dekokt af malurt og humle (1796; 93), for diarré malurt i kridtvand eller med stenrude (bregne) i vand, mod forstoppelse og hævet hals bades med udtræk af malurt og birkeblade (1727; 94). Et universalmiddel for kvægets sygdomme var malurt, knopper med knust sennep i urin (slutningen af 1600-t; 95). Planten indgik som væsentlig bestanddel af midler mod kvægpesten i 1700-t (96), i råd for lungesyge og forstoppelse

Malurt skulle hindre får i at få indvoldsorm og andre lidelser. Xylografi i *Illustreret Tidende* 26-4-1874.

(95) samt indvoldsorm (Slesvig-Holsten 1757; 97). Mod trommesyge (kolik) giver man malurt, skorstenssod, mælk og salt (1835; 98), et brændevinsudtræk (Rønmø o. 1880) eller afkog (MFyn o. 1890) (99), for koens vattersot malurtknopper med enebærolie m.m. (begyndelsen 1700-t), dens urintrang: malurt, kvan og bynke kogt i gammelt øl og tilsat tjære, mod kokopper malurtfrø, laurbær og salt kogt i øl (1600-t) (100). Klog kone på Mors rådede, at man mod kalvekastning gav køerne før midnat malurt plukket på en kirkegård (101). Adskillige steder i Jylland gav man kælvkoen, der ikke slap skarnet (efterbyrden) malurtte, en malurtdram eller et stykke brød dyppet i malurtbrændevin (102), en malurtdram efter kælvningen giver koen fornyet ædelyst (Himmerland o. 1890; 103).

Syge får bringes til at æde eller drikke grøn malurt med salt (1632; 7), malurt hængt i krybben med salt og havre eller malurt, humle, tobaksrødder og salt værner fårene mod mange sygdomme (104); malurtte (Bornholm 1700-t), dekokt i vand af malurt, humle og tobaksrødder givet om foråret holder fårene raske (1797) (105), ligeså malurt og bregnerødder kogt i vand (82) eller pilevand efter indbindingen (1700-t; 100); små knipper malurt ophængt så dyrene kan nippe af dem holder dem fri for sygdom (NSjælland 1816; 106). Mod fårets leverflynder, ikke- eller drejesyge gives malurtfrø, brændt ler fra bageovn og salt kogt i vand (1640; 91), malurt og salt (Vejle amt 1808; 107), malurtvand (MJylland; 87), blomsterne blandet i hakkelsen (Lemvigegnen; 108), man stiller malurt, bukkeblad og timian ind i fårestien (Flakkebjerg SSjælland; 109) og binder malurt om dyrets hoved (NLangeland o. 1900; 110). Mod leverflynder og hoste skal afkog indgives og næsen smøres med tjære (1799; 111), væddere med mange »lårkager« (indtørret gødning = tegn på afkræftethed) have malurt og tjære (VFyn; 112). Planten nævnes blandt råd for fårets lungesot og kopper (113). – Æder får malurt, får kødet en ubehagelig smag (114).

Et svin, som fik gift i sig, skal have malurt, tobak og hvidløg i foderet (begyndelsen af 1800-t); malurtte med brændevin eller med linolie eller smør gives for kolik, diarré og opkastning (1815), dekokt med bukkeblad i sur mælk mod miltbrand, i øl for svinedød (1664); planten bruges mod tinter og i råd for svinesyge (o. 1640) (115).

LITTERATUR: (1) 343 8f,106f,205f,245f; (2) 15 8-10,18,30,39f,67,73,82,98; (3) 348c 63,93; (4) 348b 45;

(5) 841 1577, 41-43,122,128; (6) 177 1,1926,206; (7) 1004 37,98, 1004b 38,87f, jf. 141; 175; (8) 747 81; (9) 488 9,1888,76; (10) 488g 1,38,78; 228e 1,52 (Vends.); (11) 466b 46; (12) 107; (13) 634 12248; 747 81; (14) 928 39; (15) 1004 107,27,31,33,37, 1004b 17, 26,29f,34; (16) 43 1,415; om herba absinthii: 227 1908,337,1933,851 og 1934,730; 37 1933,663 og 1934, 235; (17) 794 4.6,1928-30,439; (18) 328f 1925,160; (19) 747 103; (20) 760 276; (21) 747 108,110,112,116-19,130; (22) 327 22,31; (23) 228e 2,539f; (24) 186 37; (25) 72 1945,50; (26) 217 1807,47; (27) 885 12,1935-336,13; (28) 488 o 159; 488 9,1888,63; (29) 19 188; (30) 328f 1,49,185,214; 488 o 209 (o.1820); (31) 488 o 208f; (32) 880 1811,145f; (33) 282 11; (34) 328f 1,41, 201; (35) 696 64f; 488 o 206; (36) 427 49; (37) 494 340; (38) 488 o 128,292; (39) 217 16f; (40) 304 1937, 336; (41) 488 o 68,117,158,241 sml. 262; (42) 161 1906/23:3342; (43) 228e 2,539f; 914 1,248 (Røsnæs); 634 12022 og 12230 (Sønderj.); (44) 865 106; (45) 161 1906/23:2419; (46) 449 1947,30; (47) 250b 58; (48) 512 3,253; (49) 320b 161; (50) 408 1854,45 (bændelorm); 228e 2,539f (Vends.); (51) 282 1852,22; 760 276; 402 77,1934,1125 (Agersø); 634 12022 (Sønderjyll.); (52) 488 o 162; 228e tb. 316; 488g 3,189; 634 19105 (SVJyll. o.1900, meget alm. anv.); (53) 32 1856,62; (54) 488 o 162f; 217 1807,17f; (55) 488 o 270; (56) 217 1807,25; 488 o 166; 488i 6.1,78; (57) 161 1906/23:1685; (58) 509 1,1798,90; 488 o 186,188; (59) 488 o 206; 228e 2,539 (Vends.); (60) 747 118 (Maribo) jf. 427 1809,49; (61) 488 o 231; (62) 634 19088; (63) 634 13933; (64) 529c 136; (65) 488 o 211; (66) 328f 2,52f; (67) 634 19105; (68) 187 4; (69) 161 1906/23:3312; (70) 679 291; 488 o 39 (o.1820); 19 187 (1762); (71) 217 22f; (72) 488 o 137 jf. 865 196f; (73) 488 o 267; (74) 634 12248,13462,13533; (75) 328f 1,62; 914 1,249; 304 334; (76) 902i 98a (1619); 902d (1600-t); 665g 62f; 665f 91; 288 134b; 464 101; 82 84,86,101; 248 1,1926,42 (Als o.1670); (77) 902d og 902h 28b; 82 86; (78) 445 1828,4,6; (79) 488 6,1883, 378f; (80) 257 3,1911-14,633f; (81) 488 o 172f; (82) 273 182,200; (83) 488o 132; (84) 841 1546,70; 1577, 42; (85) 328f 1,59; (86) 634 16683/24; (87) 328e 124, 148; 413a 23; (88) 914 1,249; (89) 488g 3,189; (90) 253 43,1950,99 jf. 83 110; (91) 488i 6.2,466,474; (92) 83 32,47; (93) 178 1935,139f; (94) 83 56,67,72; (95) 83 154,167,211; (96) 252 49,1960,203; 1010 25,1937,92; (97) 677 1757,692; (98) 936 1,281; (99) 634 12951, 12006; (100) 83 175f,193,295; (101) 488i 6.2,383; 377 9,1927,119; (102) 161 1936/1:3345 (Slesv.); 634 12519 (Sønderj. o.1880), 12181 (Rønmø o.1880), 12248,13462, 13533 og 13933 (VJyll.), 12181 (Thy); (103) 634 18537; (104) 328f 2,247; 936 2,1834-35,187f (NØJyll.) jf. 83 295; (105) 942 48f; 453 1797,191f; (106) 516 5, 29; (107) 57b 1,1808,44,411 jf. 320b 1833,161; (108) 634 17154; (109) 161 1906/23:443; (110) 634 12680;

Gadedrenge med loppefangst. Træsnit i Folkekalender for Danmark, 1875.

(111) 576 7,98f; (112) 830 6,1886,68 (Flemløse); (113) 83 283,288; (114) 398 1806,747; (115) 83 302,308,311; 665b 6.

MOD SKADEDYR

Indigning med den knuste urt blandet i eddike får lopper og fluer til at flygte fra lugten, tøj med indlagt malurt skades ikke af møl og »mus æder ikke den bog, som skrives med blæk, der er kommet malurt i« (o. 1300; 1). Tørret malurt lagt mellem klæderne værner dem mod møl (1546; 2), lægges mellem klæder og linned mod møl (1774; 3), under eller efter hovedrengøringen røges mod møl med malurt i alle skabe og skuffer og planten lægges mellem tøjet (Jylland; 4).

Malurt opblødt i olie dræber de myg og fluer, som får fjerkræ til at kaste med hovedet (1600-t; 5), på kornlofter røges mod »orm« og snudebiller med malurt (Bornholm 1700-t; 6), røgen fordriver fluer og myg (1774; 3), heste og køer kan med påstrøget malurtvand værnes mod fluer og bremser (7); biodynamisk jordbrug sprøjter med dekott af malurt mod kålorm og spindere i frugttræer og hække (8). Kvæg vaskes med malurtte mod lus o.a. utøj (1632ff; 9), fjerkræ med »nakkelus« røges med tørret malurt og svovl (1664; 10), hønsehuset stænkes med malurtvand

mod lus (1868), lus hos heste fjernes med malurt og hønsemøg kogt i vand (10). – På Fanø hed det, at man kunne få lus af at snuse til en malurt (11).

Mod væggelus stænkes sengefjælen med vandafkog (1546; 2) eller malurt blandes i vægkalken (12), der smøres med afkog mod lopper (begyndelsen af 1400-t; 13), nogle malurtstilke imellem sengeklæderne eller malurtblade lagt i madrassen eller nederst i sengehalmen holder lopperne borte (14), de samler sig da »som en bisværme« over den, der ligger i sengen (Samsø; 15). – Planter befængt med jordlopper dyppes i eller overhældes med et malurtudtræk (1806–1911; 16) tilsat timian og hvidløg (o. 1800; 17), malurtte hældes i myretue (18).

Har sædekornet ligget tre døgn i en lud af tør malurt, salt og kalk, ædes den ny vintersæd ikke af grå snegle og hvide orme, også svin holder sig væk (Lolland 1806; 19).

Man kan med malurt drive en bisværme i kuben (20); før honninghøsten dræber man bierne med malurtrøg (Bornholm 1700-t; 21).

LITTERATUR: (1) 343 9,107,205; (2) 841 1546,70; 1577,42b; (3) 474 14; (4) 161 1906/23:1709; 634 12008 (Vends.), 12023 og 12356 (VJyll. o.1890), 13473/9 (Slesv. o.1900); (5) 83 323; (6) 942 31; 733 1777,53; (7) 406 9,1903,230; (8) 912 nr. 3,1959 og nr. 3,1962; (9) 1004 1632; 83 263 (1700-t); 43 1,1780, 416; 1008 4,1916,529; (10) 83 132,323; (11) 107; (12) 488g 3,178; (13) 15 93; (14) 427 1809,49; 282 1852, 32; 631b 18,1960–61,17 (Rømø); 634 12056 (VJyll. o. 1875); (15) 830 5,1886,75; (16) 182 4.1,1806,192; 939 1880.1,CLXXVIII; 169 7,1911,293; (17) 653 2.1, 1803,249–57; 182 4.1,1806,192; (18) 514 1849,400; (19) 57 2,1806,717,766; (20) 189 4,1820,170; (21) 942 22,35.

DESINFEKTION

Man bør røge mælkestuen med malurt og virak (1794; 1); hvis fløden ikke giver smør, kommer man desinficerende malurt i kærnsens skoldevand (Herningegnen o. 1880; 2).

Søndag morgen går man omkring i stuerne med tørret malurt på et fyrfads gløder for at give dem »røgelsesduft« (Harboøre o. 1870; 3) eller mod ildelugt afbrændes malurt på et fejblad o. lign. (SJylland, Vendsyssel; 4); en buket malurt er hængt op i »sengehullet« eller »hulsengen«, og bliver luften derinde for stram, ryster man urtekosten (Bornholm; 5). Når man ristede de under fastlandsspærringen 1807–14 indsmuglede kaffebønner, blev lidt malurt kastet på ilden for at give en anden duft (Odsherred; 6).